

ZÓDI ZSOLT: JOGI ADATBÁZISOK ÉS JOGI FORRÁSKUTATÁS.
GÉPEK A JOGBAN (BUDAPEST: GONDOLAT 2012) 224.

E recenzió tárgya a hazai jogtudományi irodalom egy témájában és megközelítésében is nagyon érdekes és újszerű munkája. Zódi Zsolt a MTA TK Jogtudományi Intézetének kutatója a számítástechnika és a jogélet találkozásának egy speciális, de annál gyakorlatibb pontját térképezi fel: a jogi adatbázisok szerepét a jogi forráskutatásban. Az angolszász szakirodalomban „*legal research*” néven ismert kutatási terület elsősorban egy, a gyakorló jogászok munkája során felmerülő problémával foglalkozik. Ezt röviden úgy fogalmazhatnánk meg, hogy hogyan találhatjuk meg a mindennapi jogi problémákat megoldó jogszabályokat (*common law* országokban: precedenseket), és ezt hogyan segíthetik elő a számítógépek. A könyv nem foglalkozik a tudományos jellegű jogi forráskutatással, elsősorban a gyakorlati jogélethez koncentrál, néhol külön kiemelve az ügyvédek perspektíváját, amely üdítő jellegzetesség a jogirodalom bíró-központúságához képest.

Bár látszólag nagyon „földhöz ragadt”, technikai jellegű problémáról van szó, a szerző jelzi, hogy a kérdésnek komoly jogelméleti jellegű vonatkozásai is vannak. Azzal a látszólag egyszerű tevékenységgel, hogy beírjuk a CompLex Jogtárba vagy a LEXIS-be az adott jogi problémára vonatkozó keresőszavunkat egy sor (elő)értelmezési és kategorizálási feladatot hajtunk végre. A jogi forráskutatás egyik kulcsa a megfelelő kérdések vagy keresőszavak megfogalmazása a keresőprogram számára.

A könyv négy nagyobb részből áll. Az első nagy fejezet a jogi forráskutatási tevékenység elméleti-filozófiai hátterét vizsgálja. A második fejezet a számítógépekkel megtámogatott jogi forráskutatás és a jogi adatbázisok elméleti-technológiai tör-

ténetét mutatja be, főként a terület egyesült államokbeli alakulására koncentrálva, majd ennek fényében vizsgálja azt, hogy mi történt a huszadik század második felében az európai kontinentális jogrendszerek országaiiban. A harmadik fejezet a jogi adatbázisok működéséről szól, és arról, hogy a számítógépek látszólagos omnipotenciája milyen korlátokkal rendelkezik az emberi gondolkodáshoz képest, és ennek milyen következményei vannak a számítógépes keresésekre. A negyedik fejezet már ténylegesen a jogi forráskutatással foglalkozik, külön alfejezetet szánva a jogi kutatás fázisaira.

Az első fejezetben a szerző Gadamer elméletét felhasználva azt vizsgálja, hogy hogyan épül fel a jogi tudás: három területet különít el: az episztémét (az elméleti tudást), a technét (mint mesterségbeli tudás) és a phronésizist (mint gyakorlati-erkölcsi érzéket). Ezek közül a számítógép a jogászai munka technikai részét tudja segíteni, és nincs is olyan fázisa a jogászai munkának, amelyet ne lehetne a számítástechnika eszköztárával segíteni vagy helyettesíteni.

E fejezet egyik legérdekesebb gondolatmenete a hermeneutikai kör gondolatához és a számítógépes keresőfelületek alkalmazásához kapcsolódik, ahol a szerző amelleti érvel, hogy egy sikeres számítógépes kereséshez szükség van valamilyen előzetes elképzelésre, az ügyre vonatkozóan. Hiszen a megfelelő keresőszavak beírása (a jó kérdés megfogalmazása) jó eséllyel olyan keresési eredményeket produkálhat, amely közelebb visz minket a konkrét ügy eldöntését segítő jogszabályhoz vagy precedenshez. Ezen túl Szabó Miklós nyelvi átfordítás elmélete alapján szükséges a konkrét ügyet olyan nyelvi formulákra fordítani, amelyek elősegítik a releváns jogi szövegek megtalálását.

A második nagy blokkban főként az amerikai jogi adatbázisok létrejöttét és a körülöttük felmerült elméleti vitákat mutatja be a szerző, amely nagyon alapos, és kellőképpen szemlélteti, hogy miért volt fontos a *computer assisted legal research* az Egyesült Államokban, és miért használták teljesen másképpen a számítástechnika adta lehetőségeket a jogi forráskutatásban a kontinentális jogrendszerek. A fő különbséget Zódi abban látja, hogy az Egyesült Államokban a tömegesen „gyártott” jogi precedensek mennyisége miatt létrejött egy olyan corpus, amelyet csak megfelelő kulcsszámok (*key numbers*) alapján csoportosított ügytípusokra bontással lehetett kezelni. Azonban ezek az ügycsoportok nem olyan szigorú, logikus dogmatikai szabályok szerint jöttek létre, ahogyan a kontinentális jogrendszerek kodifikált jogában láthatjuk. Mivel a kontinentális jogrendszerekben a joganyag nem olyan nagy és exponenciálisan növekvő, mint a precedens jogi rendszerekben, a jogszabályok átláthatóbbak, de a jogalkotó szervek folyamatos tevékenysége miatt a számítástechnika eszköztárának és így a számítógépes jogi adatbázisoknak a fő funkciója a jogszabályok naprakész változatának megállapítása, vagy egy meghatározott időpontban a hatályos jogszabályok megismerhetősége.

A harmadik fejezet legérdekesebb része az emberi és a számítógépes jelfeldolgozás különbségeiről szól, amely szorosan összefügg az adatbázisok felállításával és azok használatával. Zódi amelleti érvel, hogy ahhoz, hogy a megfelelő szövegeket megtaláljuk a számítógépes keresőprogramokkal, szükséges az adatbázisokban megfelelő szövegmanipulációs előmunkálatokat vagy szövegfordításokat végezni,

hogy a program megtalálja a legadekvátabb szöveget az elénk kerülő konkrét jogi problémára. Ez abból adódik, hogy a számítógép mindig két féle jelet ismer fel: „igen-nem”, „1” és „0”, így a keresés egy bonyolult duális párokon keresztül haladó folyamat, amely fokozatosan szűkíti le a teljes szöveges adatbázist számunkra pár releváns törvényhelyre, precedensre (vagy bírósági ítéletre a kontinentális jogrendszerekben). Így az általunk begépelt kereső kifejezést először a gép lefordítja magának matematikai kóddá, ez alapján – egy szabályt követve – megtalálja az adatbázisban a megfelelő szöveget, amelyet számunkra a matematikai kódból lefordít egy szöveges jelösszességre, amelyet jogszabályként érzékelünk.

Az utolsó nagy fejezet a számítógéppel támogatott jogi forráskutatás természetét mutatja be. Ennek során egymást követő gyakorlati tevékenységek sorozataként láttatja ezt a tevékenységet, és ami külön kiemelendő, hogy azt nem bírói, hanem elsősorban ügyvédi szemszögből vizsgálja. Ezzel az egész kutatás sajátos retorikai és a felek érdekeit elősegíteni kívánó jellege is előtérbe kerül, amit mindenképpen helyesnek gondolok, mert ezzel jól mutat rá a szerző arra, hogy szemben a természettudományokkal, a jogi vita egyrészt gyakorlati tevékenység, másrészt nem önmagukért kutatjuk a jogszabályokat, hanem azért, hogy problémákat oldjunk meg.

Az ügyvéd „egy diffúz, jól-rosszul elmesélt és dokumentált életbeli problémával” (184. o.) találkozik, amelyet először le kell fordítania egyfajta jogi történetté, majd ezen a jogászai metanyelven megfogalmazott történetből kiindulva, az előismereteinek és előítéleteinek megfelelően kezdi el keresni a jogi adatbázisokban az esetre vonatkozó jogszabályhelyeket. Az előismereteink és a kutatásunk irányát meghatározza a perbeli helyzetünk (hiszen az ügyvéd elsősorban azt kutatja, hogy milyen jogszabályok segíthetik az ügyfele pozícióját és perbeli céljait), másrészt a per folyamán reagálnia kell a másik fél által előcítált jogi szövegekre, vagy azokra a szövegekre, amelyekre feltehetően hivatkozni fog.

Nagyon érdekesnek és izgalmasnak találtam, hogy ha így tekintünk a jogászai tevékenységre, akkor ugyanannyira autoritásokat (tekintéllyel rendelkező szövegeket) citálunk a bíróságok előtt, ahogyan a skolasztika korában is vitatkoztak a jogászok, filozófusok és teológusok,¹ bár Zódi Zsolt erre nem tesz utalást. Zódi szerint – szemben a hagyományos jogi szemlélettel – így a jog autoritativ szövegek szövedéke, amelyek normativitása és autoritása között fokozatbeli különbségek vannak, és a szövegek normatív ereje nem fix „igen-nem” kódokkal leírható, hanem esetről estre változó (186. o.). A szerző szerint a jogászai tevékenység egy többpólusú hermeneutikai körben mozog, mert nem csak a kutató és a szöveg van jelen, hanem a jogi vita többi résztvevője is formálja és alakítja a jogszabályokra és magára az ügyre vonatkozó olvasatunkat.

A szerző szerint nem kell kidobnunk az értelmezésmélet kánonjait, hanem a hatásmechanizmusait kell másképpen vizsgálni. Nem egy átlátható és kezelhető szövegmenyiséggel dolgozunk, hanem „egy szüretlen, a számítástechnika mate-

¹ FRIVALDSZKY János: „A glosszátorok és a kommentátorok jogászai érvelése” in FRIVALDSZKY János (szerk.): *A jogi gondolkodás mérföldkövei* (Budapest: Szent István Társulat 2012) 73.

matikai logikájával, vagy az adatbázis-szerkesztők és információmenedzserek alacsony absztrakciós fokú rendszerezésével feldolgozott szöveghalmazsal, amelynek koherenciáját a megbízója érdekei, az ellenfele cselekedetei és a többi szöveg értelmezése alapján magának kell megtalálnia.” (205. o.) A jogász tudás ebben a rendszerben csak előzetes gondolati keretekkel és a jogász „előítéleteink” orientáló szerepével segíthet minket, mert a jogászok azok, akik tudják, hogy ebben a szöveghalmazban hogyan kell elindulni, hogy jó eséllyel megeljük a számunkra ideális (az ügy számunkra kedvező eldöntését elősegítő) jogi szöveget.

Mindenképpen előremutató és különleges könyvet kell üdvözlünk Zödi Zsolt művében, amely a hazai szakirodalomban témáját és megközelítési módját tekintve is újszerű, és reményeim szerint talán új diskurzust indíthat el a szakmán belül, mert a jelenlegi hazai és nemzetközi trendek a jogi autoritások és szövegek mennyiségi expanzióját vetítik előre. Zödi tesz rá utalásokat, hogy az angolszász és a kontinentális jogrendszerek közeledése hatással van az adatbázisokra, és így a jogi forráskutatás problémáira. Itt hiányoltam az utalást az Európai Unió Bíróságának ítéleteire, amelyek bár nem precedensek, a gyakorlatban mégis így működnek, és nem kell sokat várnunk arra, sőt talán már el is érkeztünk oda, hogy az ítéletek mennyisége olyan átláthatatlan legyen, hogy csak megfelelő jogkereső adatbázisokkal leljük meg az uniós jog helyes értelmét.

Ami kérdés, és lehet, hogy csak a kódex-fetisiszta kontinentális jogász beszél belőlem, hogy az uniós jogi szövegek mennyiségi növekedését és az ebből támadó zavarokat kezelendő, nem kell-e egyszer visszacsatolásként egységbe foglalni és rendszerezni a szétszórt jogi véleményeket? Vagy eljön a jogász tevékenység egy új kora, amikor a mindennapi jogi vitáink azon múlnak, hogy a jogász és az általa használt keresőprogram milyen ügyesen találja meg a legkülönbébb autoritativ szövegeket, amelyeket felhasználva majd elegáns retorikai manőverekkel győzelemre viszi az ügyet? Ha ez lesz az irány, és ebbe belenyugszunk, akkor lehet, hogy le kell számolnunk pár régi ideánkkal, mint jogbiztonság, a jogrendszer átláthatósága és talán még a jogi és politikai diskurzus, illetve vita különmeműsége is.

Kevevári István*

* Doktorandusz, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 1088 Budapest, Szentkirályi utca 28–30.
E-mail: kevevari.istvan@hallgato.ppke.hu.